

Norrbotniabanan och kulturmiljö

Utmed Norrbotniabanans framtida sträckning finns värdefulla kulturmiljöer som ger fysiska och visuella kulturhistoriska värden till landskapet.

Kulturmiljöer längs delsträckan

Arkeologiska undersökningar har genomförts längs sträckan för att identifiera fornlämningar som finns inom korridoren. Värdefulla kulturmiljöer som särskilt pekats ut är Krutbrånet, Gamla kustlandsvägen och Sävar. Mellan Sävar och Gryssjön tangerar järnvägen det öppna odlingslandskapet vid Pålböleån.

Krutbrånet och slagfältsområdet

Slaget vid Sävar ägde rum den 19 augusti 1809 och var det sista slaget under finska kriget och det hittills sista större slaget på svensk mark. Det utkämpades mellan svenska och ryska styrkor kring Sävar. Slagfältsområdet utgör en av områdets viktigaste kulturmiljöer, med stora kultur- och militärhistoriska värden. Området är idag svårt att förstå och överblicka, men då området i stora delar fortfarande är obebyggt sedan tiden för slaget bedöms det ha ett högt värde – troligtvis kommer fortsatta undersökningar och upptäckter av lösfynd att ge mer information om områdets kulturhistoria.

En arkeologisk utredning inom utredningskorridoren utfördes under 2016 tillsammans med en tilläggsutredning av slagfältet (RAÅ nr Sävar 48:1) för att avgränsa slagfältsområdets utbredning och dess innehåll, vilket ledde till att områdets utbredning ökades kraftigt, främst norr om E4:an. Det betyder att de markområden som inte tidigare berörts av exploatering med hög sannolikhet kan innehålla spår och lämningar efter slaget. Om områden som inte tidigare har undersökts kommer att påverkas av järnvägen kan kompletterande utredningar behöva utföras då hela slagfältsområdet inte är undersökt. Slagfältsområdet saknar fasta lämningar, då endast fynd av lösa objekt gjorts. Därför utgör inte området en fast fornlämning, utan är bedömt som en övrig kulturhistorisk lämning.

Det finns äldre uppgifter om att skogsmyren Kesen vid södra infarten till Sävar har fungerat som gravplats efter slaget i Sävar och därför kan myren komma att utredas ytterligare.

Gamla kustlandsvägen

Den gamla kustlandsvägen löper genom utredningskorridorens centrala delar i nord-sydlig riktning genom Sävar. Vägsträckningen har lång historisk kontinuitet och finns med på historiska kartor. Två vågmiljöer längs den gamla kustlandsvägen inom utredningsområdet är sedan år 2000 utpekade som kulturvägar av Trafikverket; Väg 695 från Sävar till Johannesfors och sträckningen från Sävar söderut till Täfteå. Längs vägsträckningen finns milstenar, stenalvsbroar, vägbankar och flera andra väghistoriska lämningar varav flera är fornlämningar.

Vattenanknutna miljöer

Vattenvägarna har historiskt varit de viktigaste kommunikationsvägarna. När sågverksindustrin växte fram vid kusten under 1800-talet fick vattenvägarna en mycket stor betydelse som flottningsleder för allt det virke som sågverken behövde. Idag återstår få lämningar från 1800- och 1900-talets flottning längs vattendragen. Inom utredningsområdet finns endast en övrig kulturhistorisk lämning i form av en släntmur i Täfteån.

I Sävarån är stora delar av flottningslämningarna utrivna men lämningar efter de sågverk, järnbruk och vattenkraftverk som nyttjat vattnets kraft för produktion finns fortfarande kvar.

Sävarådalen

I Sävarådalen finns fortfarande levande odlingslandskap. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen inom utredningsområdet är koncentrerad kring Sävars samhälle och den äldre jordbruksstrukturen är koncentrerad längs Sävaråns dalgång med enstaka bevarade gårdsbildningar norr och söder om centrala Sävar. Karaktäristiskt för den agrara bebyggelsen i området är de bevarade rundlogar som finns strax norr och söder om Sävar.

Gårdsmiljö i Sävar söder om E4:an.

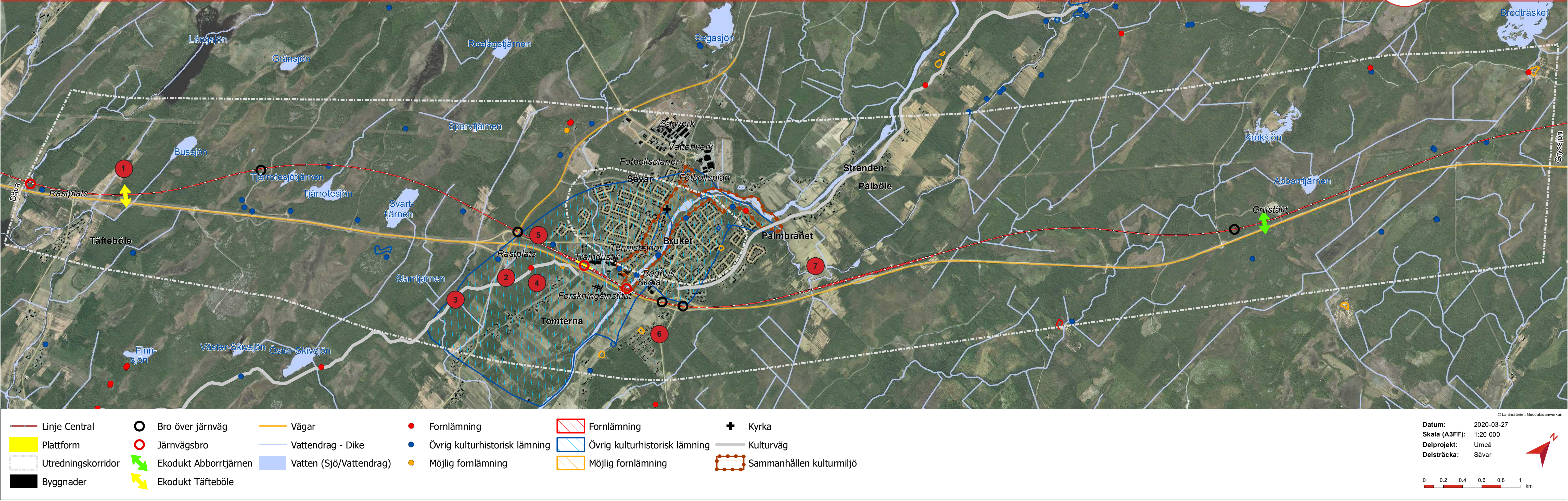

Myren Kesen vid Generalsvägen, södra infarten.

Släntmur från flottningseran i Täfteån.

Lador vid odlingslandskapet i Täfteböle.

Norrbotniabanan och kulturmiljö – påverkan och åtgärder

Norrbotniabanan kommer att påverka kulturmiljön, det vill säga miljöer, karaktärer, strukturer och objekt som berättar om landskapets kulturhistoria. Järnvägen kan ha en direkt påverkan genom att fornlämningar, miljöer eller byggnader skadas eller förstörs. Den kan även ha en indirekt påverkan genom barriäreffekter, där järnvägen skär av viktiga samband eller gör strukturer svåra att uppfatta.

Påverkan och åtgärder

Anläggandet av järnvägen medför ytterligare en barriär i landskapet jämte E4:an. Med sin bitvis storskaliga karaktär medför anläggningen en påverkan på det historiska landskapet. De mindre gårdarna, och det omgivande odlingslandskapet vid Täfteböle, Sävar och Pålboleån kommer att påverkas bland annat genom att jordbruksmark tas i anspråk och brukningsvägar ändras. Inga fornlämningar berörs av den planerade järnvägen, men enstaka äldre lämningar som inte klassats som fornlämning påverkas.

I början av linjens sträckning finns ett småskaligt odlingslandskap där två ångslador är belägna längs skogsbrynet. Järnvägen kommer att ligga nära E4:an för att minimera ianspråktagandet av jordbruksmark. Den höga järnvägsbanken kommer dock att ge en påverkan på områdets karaktär och läsbarhet och kan även påverka den ångslada som ligger närmast järnvägen.

Den äldre jordbruksbebyggelsen söder om E4:an i Sävar påverkas inte direkt men hamnar närmare E4:an när vägen flyttas. Järnvägens mötesstation tangerar Pålboleåns odlingslandskap men påverkan minimeras genom att linjen läggs nära E4:an.

Linjen passerar slagfältområdet vid Sävar vilket är en kulturmiljö med sammantaget höga värden. Utbredningen på slagfältet har nyligen utökats avsevärt norr om E4:an. Det betyder att det kan finnas spår och fynd av slaget på platser som inte tidigare påverkats av exploatering. Det större sammanhängande slagfältområdet är dock beläget vid Krutbrånet, söder om E4:an, medan slagfältet är mer fragmenterat norr om E4:an där järnvägen är planerad. Myren Kesen ska undersökas om det kan finnas kvarlevor efter stupade soldater från slaget då myren kan komma att beröras av planerade åtgärder.

I samband med ombyggnad av den södra trafikplatsen kommer rastplatsen med minnesmärke och informationstavla om slaget i Sävar att försvinna. Initiativ har tagits för att i samverkan med olika intressenter planera åtgärder för att ytterligare synliggöra Kustlandsvägen och slaget i Sävar.

Sammantaget bedöms linje central ge små till måttliga negativa konsekvenser avseende kulturmiljö. Påverkan på slagfältet bedöms minimeras genom att linjen läggs norr om E4:an med reservation för om de fortsatta utredningarna av Kesen visar på några viktiga fynd från slaget. Det finns också möjlighet att synliggöra Kustlandsvägen och Krutbrånet i fortsatt planering.

- Jordbruksmark med lador – Jordbruksmark tas i anspråk för järnvägsanläggningen. Ladorna ligger vid sidan om den planerade järnvägsbanken men kan påverkas vid anläggning av vägar eller av upplagsytor under anläggningstiden.
- Rastplats vid södra avfarten till Sävar – Minnesmärke och informationstavla om slaget i Sävar som kommer att tas bort. En ny rastplats anläggs i närheten och möjligheter att synliggöra Krutbrånet kommer bibehållas.
- Kustlandsvägen – Vägens och lämningarnas värden ska skyddas från negativ påverkan.
- Krutbrånet – Krutbrånet berörs inte av järnvägsanläggningen men kan påverkas vid anläggning av arbetsvägar eller nya anslutningsvägar söder om E4:an.
- Kesen – Kesen ligger i nära anslutning till planerade åtgärder och fortsatta arkeologiska insatser krävs.
- Kulturhistoriskt värdefull jordbruksbebyggelse – Bebyggelsen kan påverkas under både anläggningstid och drift i och med järnvägens närhet.
- Odlingslandskap vid Pålboleån – Mötesstationen läggs nära E4:an för att minska intrånget i odlingslandskapet kring ån.

Byggskedet

Under byggtiden krävs mer yta än vad som behövs för den färdiga järnvägen. Det är ytor som behövs under byggtiden och som sedan återställs till tidigare markanvändning. Ytorna behövs till exempel för uppställning av maskiner, arbetsbodar, material till anläggningen och hantering av massor. En preliminär utbredning av etableringsytor visas på illustrationskartorna. I de fall forn- och kulturlämningar ligger invid planområdet vidtas relevanta skyddsåtgärder för att undvika skador på dessa.